הגירה · עונת התצוגה
هجرة · موسم العروض
2022/23

القبة
הכיפה

محمود قيس
מחמוד קייס

גלריה אורנים
جاليري أورنيم
ORANIM GALLERY

הכיפה
מחמוד קייס

6.5.23–14.3.23
הגלריה במכללת אורנים
(בית 52), קריית טבעון

אוצרות: ד"ר שחר מרנין־דיסטלפלד
ניהול: נעה צורן

תרגום לאנגלית: מאיה שמעוני
תרגום לערבית: בגדאד תרגומים

צילום: יסמין להב
עיצוב: עופרי פורטיס, הגר מסר

القبـة
محمود قيس

6.5.23–14.3.23
الجاليري في كليّة أورانيم
(منزل 52)، كريات طبعون

القيّمة: د. شاحر مرنين ديستلفلد
إدارة: نوعة تسورن

الترجمة الإنجليزيّة: مايا شمعوني
الترجمة العربيّة: بغداد للترجمة

تصوير: ياسمين لاهف
تصميم: عوفري فورتيس، هـچـار مِيسر

המרכז האקדמי לחינוך וחברה
אורנים
ORANIM COLLEGE ◆ كلية أورانيم

במרכז הקובייה הלבנה בנה מחמוד קייס כיפה, מיצב פיסולי מעץ, אשר גרסה ראשונה שלו הוצגה ב־2018 במוזיאון האסלאם.[1] כבר שנים ארוכות שקייס חוקר את הערבסקה, המוטיב המסורתי המזוהה יותר מכל עם התרבות המוסלמית, המוכר מראשיתה של האמנות המוסלמית.[2] הערבסקה היא עיטור דו־ממדי, מופשט ואין סופי במהותו, שבו לא קיימת אבחנה בין דימוי עיקרי לדימוי שולי.

---

1 אוצרת: תמר גיספאן־גרינברג

2 הטקסט נכתב בשיתוף עם ד"ר יעל ארנון

הערבסקה אופיינית לאיור כתבי יד, לשטיחים, לעיטורי מסגדים ומבנים מוסלמיים והיא בעלת שלושה מופעים: צמחי, קליגרפי גיאומטרי (או בשילוביהם).[3] על פי התפישה המוסלמית מאפייני הערבסקה (אין סופיות והפשטה) זהים לאלה של האל עצמו (אללה) ומפאת האיסור, המשותף ליהדות ולאסלאם, להציג את האל בדמות כלשהי, הערבסקה מייצגת ומנכיחה את האלוהות.

האמנות המוסלמית, בשונה מזו המערבית, מעולם לא סגדה לריאליזם, אלא להיפך, היא היתה מראשיתה בבואה לפילוסופיה של האסלאם ולרעיונות רוחניים הקשורים באל ובמהות האמונה בו.[4] האמן המוסלמי החזיק בתפישה כי הוא שואב את השראתו מאללה ומהקוראן וכי הוא מחויב לבטא ביצירתו יופי ושלמות. מלאכת העיטור איננה יפה ומושלמת מבחינה צורנית בלבד, יופי ושלמות אלה הם חלק ממערכת של משמעות שמטרתה להביא את האדם לשיאים גבוהים של רוחניות. הערבסקה הגיאומטרית, שבה בחר קייס עבור כיפתו, יוצרת מורכבות צורנית ואין סופית. ככל ערבסקה, הצופים מוזמנים לפרשה ולצקת בה משמעות, פעולה המהווה מטאפורה למערכת היחסים המצופה מן המאמין המוסלמי עם האל, קשר שאינו זקוק לתיווך. קייס עצמו משתף: "יצירת הערבסקה עבורי היא פעולה של הרהור ביקום ובקדושת האל".

הכיפה היא מן האלמנטים המרכזיים בתולדות הארכיטקטורה המוסלמית, מזוהה עם מסגדים ומבני הנצחה, ולרוב מעוטרת מבפנים ומבחוץ. כמו הערבסקה, גם הכיפה מסמלת שלמות ויופי המיוחסים קודם כל לאל עצמו.

בתערוכה זו מבצע קייס שתי פעולות שניתן להגדירן כ"הגירות": הכיפה מהגרת מן המבנה הקדוש אל הגלריה, מנותקת מהקשר. במקום מרכיב מקרה היא משמשת מסך גיאומטרי דרכו ניתן לראות את חללי הגלריה מכל הכיוונים, כמשרבייה. הכיפה עדינה אך בה בעת כפיסי העץ המרכיבים אותה אינם מהוקצעים ולכן עשויים להזכיר גם פיגומים. הערבסקה הגיאומטרית אף היא מהגרת מן הדף, הכד, הקיר או התקרה והופכת דימוי תלת־ממדי.

כיפת הערבסקה של קייס מזמינה אותנו לחשוב על תרבות מוסלמית הפוגשת אמנות עכשווית ועל אמן פלשתיני, דור שלישי לנכבה, המציע בית לרגע, מבנה ארעי שהוא תמצית תרבותו. מבנה זה מעורר את סוגיית ההגירה שנכפתה על עמו, אשר ממשיכה להוות נושא כאוב ובלתי פתור בחברה הישראלית.

---

3 Oleg Grabar, *The Formation of Islamic Art*, New Haven and London: Yale University press, 1987, p. 178

4 Cynthia Finlayson, "Behind the Arabesque: Understanding Islamic Art and Architecture", *BYU Studies Quarterly* 40(4), Article 6, 2001. Available at: https://scholarsarchive.byu.edu/byusq/vol40/iss4/6

في مركز "المكعب الأبيض" أنشا محمود قيس قبة، منشأ نحتي من الخشب، النسخة الأولى منه عُرضت عام 2018 في متحف الإسلام.[1] منذ سنوات طويلة يعمل قيس على دراسة فن الزخرفة العربيّة. ذلك الموتيف التقليدي الأكثر ارتباطًا بالثقافة الإسلاميّة، والمعروف منذ بداية الفن الإسلاميّ.[2] الزخرفة العربيّة هي زخرفة ثنائيّة الأبعاد، تجريديّة ولا نهائية بجوهرها، لا يوجد فيها تمييز بين الصورة الرئيسيّة والصورة الهامشيّة.

1 القيّمة: تمار غيسپان غربنبرغ

2 كُتب هذا النص بالتعاون مع د. ياعيل أرنون.

الزخرفة العربيّة هي من مميزات الرسوم التوضيحية المرافقة للمخطوطات، السجاد، زخارف المساجد والمباني الإسلامية ولها ثلاثة تجليات: التوريق، فن الخط، والهندسي (أو الدمج بينها)[3]. وفق المعتقد الإسلاميّ فإن سيمات الزخرفة العربيّة (اللانهائية والتجريد) مماثلة لصفات الله، وبسبب حظر الإسلام واليهوديّة رسم صورة الله بأي شكل كان، فإن فن الزخرفة يمثل ويستحضر الألوهية.

الفن الإسلاميّ، وعلى خلاف الفن الغربيّ، لم يسجد أبدًا للواقعيّة، بل بالعكس، ومنذ بدايته كان مدخلًا للفلسفة الإسلاميّة والأفكار الروحانيّة المتعلقة بالرب وبماهية الايمان به[4]. يستقي الفنّان المسلم وحيه من الله ومن القرآن لأنه يلتزم بالتعبير عن الجمال والكمال في عمله الفنّي. عمليّة الزخرفة ليست جميلة وكاملة من ناحية الشكل فحسب، بل هي جزء من منظومة معانٍ هدفها الوصول بالإنسان إلى أعلى ذروات الروحانيّة. الزخرفة الهندسيَّة التي اختارها محمود قيس للقبة، تشكّل تشابك أشكال لا نهائيّة. مثل كل زخرفة عربيّة، هنا أيضًا يتم دعوة المتلقّين إلى تأويلها وضخ المعاني فيها، وهي عملية مجازيّة لمنظومة العلاقات المتوقعة بين المؤمن المسلم مع الله، علاقة لا تحتاج إلى وساطة. ويقول محمود قيس في هذا السياق: "فن الزخرفة العربيّة بالنسبة لي هو فعل من التفكير بالكون وقدسية الرب".

تشكل القبة عنصرًا أساسيًا في تاريخ العمارة الإسلامية، وترتبط بالمساجد والمباني التذكاريّة، وعادة تكون مزخرفة من الداخل ومن الخارج. على غرار فن الزخرفة العربيّة، ترمز القبة هي الأخرى إلى الكمال والجمال المرتبطان قبل كل شيء بالذات الإلهية.

يقوم محمود قيس في هذا المعرض بعمليتين بالإمكان تعريفهما كأنهما "هجرات": القبة تهاجر من المبنى المقدس إلى الجاليري، منفصلة عن السياق. وبدل كونها مكوّن لحالة، فهي تُستخدم كشاشة هندسيّة يمكن عن طريقها مشاهدة فضاءات الجاليري من جميع الجهات، كما المشربيّة. القبة ناعمة، لكن في الوقت نفسه فإن قطع الخشب التي تشكلها ليست مصقولة بل قد تشبه السقالات. فن الزخرفة الهندسيّ يهاجر هو الأخر من الورقة، الجرة، الحائط، إلى السقف ويتحول إلى صورة ثلاثيّة الأبعاد.

قبة الزخرفة العربيّة لمحمود قيس تدعونا إلى التفكير بالثقافة الإسلاميّة التي تلتقي مع الفن المعاصر، وبالفنّان الفلسطينيّ، الجيل الثالث للنكبة، الذي يقترح بيتًا للحظة، مبنى مؤقت هو خلاصة ثقافته. يثير هذا المبنى قضية الهجرة التي فرضت قسرًا على شعبه، والتي ما زالت تشكل قضية مؤلمة غير محلولة في المجتمع الإسرائيليّ.

---

3 Oleg Grabar, *The Formation of Islamic Art*, New Haven and London: Yale University press, 1987, p. 178

4 Cynthia Finlayson, "Behind the Arabesque: Understanding Islamic Art and Architecture", *BYU Studies Quarterly* 40(4), Article 6, 2001. Available at: https://scholarsarchive.byu.edu/byusq/vol40/iss4/6

geometric screen through which visitors can see the space of the gallery from all directions, like a mashrabiya. The dome is delicate, but at the same time, it is constructed out of rough lumber, and may bring to mind construction scaffolding. The geometric arabesque also migrates from the surface of the page, the vase, the wall, or the ceiling and becomes a three-dimensional image.

Kaiss's arabesque dome invites us to think about the encounter between Islamic culture and contemporary art, and about a Palestinian artist – third generation to the Nakba – who offers a temporary home for a moment, a transient structure that is the essence of his culture. This structure foregrounds the fraught issue of the migration forced on his people, which continues to be a painful and unresolved subject in the Israeli society.

A two-dimensional, abstract, and essentially infinite style of decoration, the arabesque dissolves the distinction between figure and ground. It typically appears in illuminated manuscripts, rugs, ornamentation of mosques and Islamic structures, and has three distinct variations: vegetal, calligraphic, or geometric (or their combination).[3] In the Islamic tradition, the properties of the arabesque (infiniteness and abstraction) are associated with the characteristics of God (Allah) and due to the prohibition on representing God in any form, shared by Judaism and Islam, the arabesque serves as a reflection of his presence.

Unlike Western art, Islamic art has never revered realism. Quite the contrary – from the very beginning it was a reflection of Islamic philosophy and spiritual ideas, associated with God and the fundamental principles of faith.[4] The Muslim artist's source of inspiration was Allah and the Quran, and he felt it is his duty to express beauty and perfection. The art of ornamentation is not only formally beautiful and perfect – these beauty and perfection are a part of a system of meaning aimed at elevating man to spiritual heights. The geometric arabesque, which Kaiss chose for his dome, creates formal and infinite complexity. As with any arabesque, viewers are invited to interpret and imbue it with meaning, an action that serves as a metaphor for the relationship the devote Muslim is expected to have with Allah, a connection that requires no mediation. As Kaiss himself shared: *"For me, creating the arabesque is an act of contemplating the universe and the divinity of God."*

The dome is one of the central elements in the history of Islamic architecture, identified with mosques and commemorative structures, and often richly decorated both inside and outside.

In this exhibition, Kaiss carries out two actions that can be defined as "migrations": The dome migrates from the holy structure to the gallery, removed from context. From a sheltering element it is transformed into a

---

3 Oleg Grabar, *The Formation of Islamic Art*, New Haven and London: Yale University press, 1987, p. 178.

4 Cynthia Finlayson, "Behind the Arabesque: Understanding Islamic Art and Architecture," *BYU Studies Quarterly* 40(4), Article 6, 2001. Available at: https://scholarsarchive.byu.edu/byusq/vol40/iss4/6.

At the center of the white cube, Mahmood Kaiss built a dome, a wooden sculptural installation that was exhibited in an earlier iteration at the *Museum of Islamic Art*.[1] The arabesque, a traditional motif that has become synonymous with Islamic culture and can be traced back to the dawn of Islamic art, has been a central theme in Kaiss's practice for many years.[2]

---

1 2018, curator: Tamar Gispan-Greenberg

2 The text was co-written with Dr. Yael Arnon

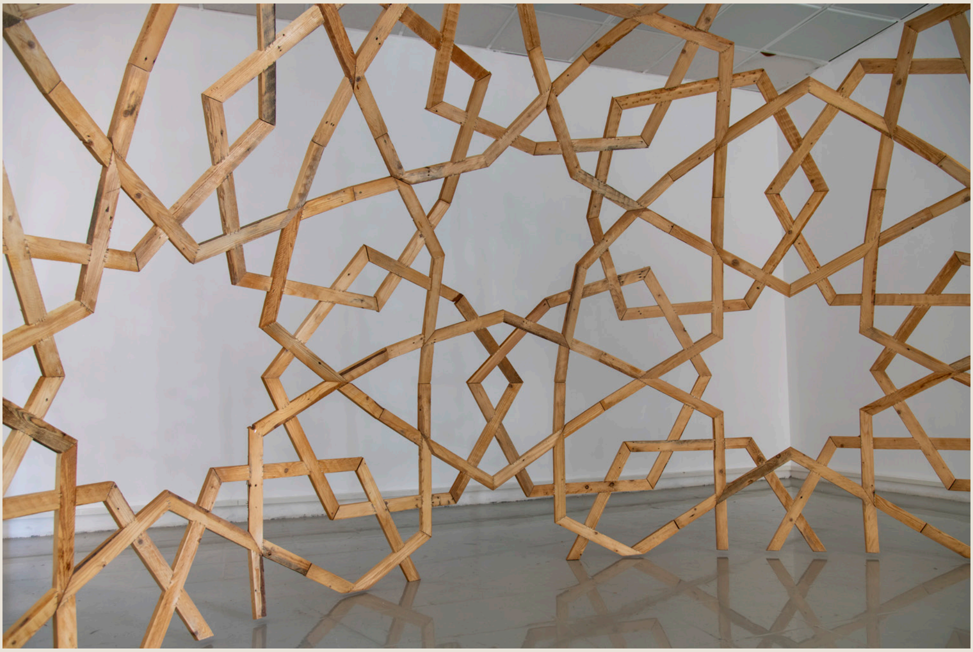

THE DOME
Mahmood Kaiss

14.3.23–6.5.23
The Art Gallery at Oranim College
(Building 52), Kiryat Tivon

Curator: Dr. Shahar Marnin-Distelfeld
Director: Noa Tsoran

English translation: Maya Shimony
Arabic translation: Baghdad Translations

Photography: Yasmin Lahav
Design: Ofri Fortis and Hagar Messer

אורנים • המרכז האקדמי לחינוך וחברה
ORANIM
ORANIM COLLEGE ◆ كلية أورانيم

Immigration
Exhibit Season
2022/23

THE DOME

Mahmood Kaiss

גלריה אורנים
جاليري أورنيم
ORANIM GALLERY